De integratie van artistiek en ontwerpend onderzoek binnen een academische context

Kris Pint, Ann Bessemans & Jan Aerts. UHasselt

De koppeling van architectuur- en kunstopleidingen aan een universitaire partner, een neveneffect van de Bologna-verklaring uit 1999, maakte een nieuw onderzoeksdomein mogelijk: het onderzoek in de kunsten. Onder dit nieuwe domein vallen een hele reeks aan uiteenlopende disciplines, zoals architectuur, beeldende en audiovisuele kunsten, muziek en podiumkunsten. Een opvallende uitzondering is literatuur: *creative writing* is hier, in tegenstelling tot het buitenland, geen volwaardige masteropleiding.

Op zich was dit nieuwe domein een logische consequentie van het nieuwe Europese onderwijsmodel: een professionele bachelor richt zich rechtstreeks tot de arbeidsmarkt, een academische master heeft de ambitie om studenten een bredere horizon aan te bieden en hen in staat te stellen hun eigen vakgebied verder te onderzoeken. Wie een masterdiploma heeft, kan ook een derde cyclus starten en voor een doctoraatstitel gaan. Dat maakte dan weer de uitbouw van een actieve onderzoeksomgeving nodig. Voor architectuur is die integratie in de Vlaamse universiteiten ondertussen gebeurd. Voor de kunstopleidingen zit enkel het deel dat zich richt op fundamenteel onderzoek binnen de universiteit, wat uiteraard een wat vreemde constructie blijft.

In principe kreeg artistiek en ontwerpend onderzoek zo een gelijkwaardige plaats naast de humane wetenschappen, de sociale wetenschappen en de natuur- en exacte wetenschappen. Het biedt een aanvullend kader om de complexiteit van de werkelijkheid te verkennen, in een pluralistische academische context waarin zowel godsdienstwetenschappen als deeltjesfysica hun plaats hebben.

Het probleem was en is uiteraard de concrete vertaling van dit onderzoek naar de geijkte kanalen van wetenschappelijke output, vooral dan doctoraten en *peer-reviewed* publicaties. Dat was zeker in het begin niet evident, omdat er aanvankelijk in Vlaanderen weinig tot geen *peers* waren. Kunstenaars en ontwerpers konden zich haast uitsluitend laten begeleiden en beoordelen door mensen uit een ander vakgebied. Ondertussen zijn die Vlaamse collega's er wel. Zo kregen ondertussen enkele doctores in de kunsten een deeltijdse aanstelling aan de Universiteit Hasselt, wat hen in staat stelt als promotor op te treden voor artistiek en ontwerpmatig onderzoek. Hierdoor kunnen doctoraatsjury's en evaluatiecommissies evenwichtiger worden samengesteld en zijn er de afgelopen jaren ook academische tijdschriften opgericht voor artistiek onderzoek en artistieke onderzoeksmethodes, zoals het *Journal of Artistic Research* en in ons land, *Forum+* en *COLLATERAL – Online Journal for Cross-Cultural Close Reading*.

Dit betekent niet dat de integratie binnen de academische context ondertussen vanzelfsprekend is geworden. Artistiek en ontwerpend onderzoek heeft niet alleen andere vormen van kennisverwerving, maar ook van kennisoverdracht. Het huidige financieringsmodel van onderzoek, gebaseerd op kwantificeerbare output via klassieke kanalen (o.a. papers), houdt daar onvoldoende rekening mee. Een ander en fundamenteler probleem met dit model is ook dat het uitgaat van een concurrentiële logica die de universiteit beschouwt als een kennisbedrijf dat verwikkeld is in een interuniversitair gevecht om een taart die niet groter wordt. Die nadruk op kwantiteit en concurrentie leidt tot een verschraling van de notie 'academische vrijheid' en gaat bovendien uit van een eenzijdig en achterhaald mens- en wereldbeeld waarin veel onderzoekers zich niet herkennen.

Tegelijk betekent het vrijwaren van de academische en artistieke vrijheid voor onderzoekers in de kunsten niet dat er geen wetenschappelijke eisen gesteld mogen worden. De kunstpraktijk wordt hier immers specifiek gedefinieerd als een vorm van kennisverwerving, wat betekent dat zij moet rekening houden met methodologische kwesties, reflectie en contextualisering. Dat staat haaks op het romantische beeld van de kunstenaar als onbegrepen, rebels genie dat autonomie eist en zich niet hoeft te verantwoorden.

Er is dus een cruciaal verschil tussen de kunstpraktijk en artistiek onderzoek, net zoals een chirurg die succesvol een operatie uitvoert niet per definitie ook een goede onderzoeker is. Het is belangrijk dit onderscheid te blijven maken, omdat anders de grens tussen artistiek onderzoek en artistieke praktijk flinterdun wordt. Dan wordt het reflectieve luik niet meer dan een verplicht nummertje en is er ook geen kritische toetsing mogelijk, enkel kunstkritiek.

Tegelijk is een onderzoekstraject vaak de enige optie voor beloftevolle master-studenten om zich na hun masteropleiding verder te ontwikkelen als ontwerper of kunstenaar. Gezien de maatschappelijke rol van de kunsten is het misschien zinvol om na te denken over een alternatief voor die derde cyclus binnen het hoger onderwijs, los van een (artistiek of ontwerp)doctoraat.

Daarnaast zien we laatste jaren ook steeds meer kunst- en architectuurstudenten die zich niet langer thuis voelen in het klassieke beeld van de kunstenaar of ontwerper. Zij ontwikkelen een specifiek hybride profiel waarin onderzoek een volwaardige plaats inneemt, naast hun artistieke of ontwerppraktijk. Hun onderzoek richt zich zowel naar de discipline zelf (bijvoorbeeld onderzoek *in* de kunsten naar nieuwe technieken, nieuwe materialen of concepten) als naar andere kennisdomeinen. Dit onderzoek *vanuit* de kunsten gaat na hoe specifieke

methodes en praktijken van artistiek onderzoek ook ingezet kunnen worden binnen de andere kennisdomeinen. Zo kan je kunstwetenschappen niet alleen benaderen vanuit een cultuurwetenschappelijk of -historisch perspectief, maar ook vanuit de artistieke praktijk (zoals ook in het Bauhaus gebeurde). Artistieke methodes kunnen ook toegepast worden in bijvoorbeeld historisch of psychotherapeutisch onderzoek. Dat deze koppeling ook met de exacte wetenschappen mogelijk is, bewees kunstenaar Robert Rauschenberg al in 1967 met de *Experiments of Art and Technology* dat, zoals de naam al aangeeft, technologische mogelijkheden verkende via de kunst, en omgekeerd.

Binnen toegepaste kunsten wordt in sommige gevallen het artistiek reflectieve (en vertrekkend daaruit) verbonden aan het exact-wetenschappelijk analytische (bijvoorbeeld in praktisch leesbaarheidsonderzoek). Dat betekent dat inspiratie ook gehaald moet worden uit die wetenschap. Enerzijds omdat deze onderzoeks-materie om een gefundeerde wetenschappelijke onderbouwing vraagt in de vorm van het genereren en het analyseren van complexe data die uit een ontwerpend onderzoek voortkomen. Anderzijds omdat net deze onderbouwing leidt tot valide praktische toepassingen (voor een welomschreven doelgroep) binnen het ontwerp, die zijn ontstaan tijdens en na het onderzoek. Daarnaast kan het gebruik van datawetenschappen, als onderdeel van de ontwerpmethodologie, tevens leiden tot innovatieve manieren van ontwerpen/creatie.

Zowel de methodologie van ontwerpend onderzoek als de kunsten in het algemeen passen in de bredere aanpak voor het oplossen van complexe en wicked problemen. Ze hebben daarom een duidelijke plaats in het brede veld van de datawetenschappen. De reductionistische approach leidt binnen het onderzoek tot enorme vooruitgang en inzichten. Hierbij worden systemen opgedeeld in hun samenstellende delen die elk apart onderzocht kunnen worden. Het achterliggende idee is dat we inzicht kunnen creëren in een systeem als we alle onderdelen apart goed begrijpen. Desalniettemin wordt het meer en meer duidelijk dat een combinatie met een meer holistische aanpak nodig is en dat de onderliggende complexiteit mee in rekening gebracht moet worden. Terwijl we in de exacte wetenschappen getuige zijn geweest van een groeiende specialisatie, kunnen de kunsten inspiratie bieden om deze complexiteit mee in kaart te brengen.

Daarnaast wordt onze zoektocht naar een beter begrip van de werkelijkheid rondom ons ingezet via wetenschap en (toegepaste) kunst en de wisselwerking hierbinnen. Exact-wetenschappelijk onderzoek wordt gekenmerkt door een opeenvolging van kleinere maar goed gedefinieerde stappen die elk rigoureus bewezen (moeten) worden. Het voordeel van (toegepaste) kunsten is dat men ver kan springen, verschillende mogelijkheden/terreinen kan exploreren en een

algemene richting kan duiden voor verder onderzoek, ongeacht of het onderzoek zich eerder wetenschappelijk of artistiek beweegt. Op deze manier wordt dataverwerking opengetrokken en uitgedaagd, en werken deze twee perfect in symbiose, omdat beide partijen vragen en antwoorden helpen definiëren, elkaar uitdagen en cross-disciplinair helpen groeien.

Een voorbeeld van de synergie tussen traditionele datawetenschappen en de kunsten vinden we bij het Data Science Instituut (DSI) aan UHasselt. Bij de oprichting van het DSI werd besloten om specifiek onderzoek in de kunsten te betrekken bij het brede domein van *data science*. Het hoofddoel is om wetenschappelijk data-gebonden onderzoek te verenigen en de maatschappij klaar te stomen voor een data-gedreven toekomst. DSI streeft naar geëngageerd en vernieuwend onderzoek en bewerkstelligt dit door in te zetten op zowel fundamenteel als toegepast onderzoek, voor alle componenten van de *data science*-cyclus. In deze cyclus mag (toegepaste) kunst niet ontbreken.